

Naslov originala:
JÄÄTELOKAUPIAS
Katri Lipson

Copyright © 2012 Katri Lipson
Copyright © 2019 ovog izdanja KONTRAST izdavaštvo

Za izdavača:
Vladimir Manigoda

Urednica:
Jelena Nidžović

Prevod:
Dragana Cvetanović

Lektura i korektura:
Kontrast izdavaštvo

Dizajn korica:
Dragana Nikolić

Prelom:
Danilo Lučić

Štampa:
F.U.K. d.o.o.

Tiraž:
1000

This project has been funded with support from
the European Commission.
Ovaj projekat je realizovan uz podršku Evropske komisije.

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

KATRI LIPSON
SLADOLEDŽIJA

Sa finskog prevela:
Dragana Cvetanović

KONTRAST
Beograd, 2019.

I OPIS ŽIVOTA

„Nisam videla nijedog mrtvog čoveka u Poljskoj.

Ni vojnika, ni civila.“

Leni Rifenštal

ZAHTEVALA SAM da vidim rukopis. Reditelj je pokazao prstom: u glavi mu je. Nisam popuštala. Izvadio je olovku i papir i naškrabao par redova namenarno nečitljivim rukopisom, tako da nisam mogla ništa da razaznam, osim zaokružene, poslednje rečenice.

Bez ustezanja sam rekla: „Dakle... zaljubili su se.“

„Kako to?“ Uzeo je papir, podižući obrve. „Vidi. Ove tri tačke...“

Šta će nam scenario? Konačno sam to shvatila dok sam ležala ispod njega na sofi u hotelu *Pun Mesec*. Iz dekoracije koja je prekrivala plafon moglo se zaključiti da tu nema ničeg zagonetnog, sve je uvrnuto i toliko očigledno da bi se i sam Bog postideo, a nas bi svi trebalo da žale.

Svi su juče bili ljuti na mene. Došla su vatrogasna kola, sirene su zavijale. Stvorila se velika gužva.

„Gde je vatra?“ „Nema vatre.“ „Ovo je treći put.“ „Šta se ovde dešava?“ Gospođica Začovalova je uključila alarm pre nego što smo uspeli da je zaustavimo. „Imamo pametnija posla nego da trčimo gore-dole bez ikakvog razloga.“

Uzalud sam pokušavala da se odbranim. „Oseća se da nešto gori. Zar niko ne oseća?“

Nisu čak ni proverili kablove. Buljila sam u njihove šlemove. Bili su ulubljeni još od Krimskog rata. Već su kretali natrag. Zahtevala sam da dobro provere čitavo mesto. Reditelj je rekao: „Zašto se ne bismo malo smirili?“ Šef vatrogasne službe na to je prokomentarisao: „Gospođa Začovalova je sigurno shvatila da niko neće hteti da dođe kada zaista izbije požar ako se ovakve stvari bude dešavale suviše često.“

Onda idite dođavola! Ima ovde puno vatre, uveravam vas!

Neko se igra sa mnom. Neko zna da postoje samo dve stvari na svetu kojih se bojim: vatra i mediokriteti. A nema ničeg mediokritetskog u strahu od vatre! Kada sam išla u svlačionicu, bilo mi je jasno da neko tamo pali šibice. Sigurno celu kutiju. Namerano. Ko radi takve stvari? Reditelj me je ubeđivao da tako nešto niko ne bi učinio. Proverila sam kantu za đubre. Bila je prazna. Ako pališ šibice, one će se ugljenisati; ali neće nestati. Zašto ih onda nema u kanti? Na podu? Nema ih nigde. Sumnjam da bi ih neko stavio u džep. Osim ukoliko je planirao da me nervira tako što neće ostavljati tragove.

Reditelj je pokušao da objasni: „Možda je neko sišao ovde da popuši cigaretu.“ Ali nije to bio miris duvana. Znam da su bile šibice.

Danas sam prvi put radila s Martinom Jelinekom. Ceo sat gluposti, prvo u scenariju, a onda bez njega:

„Ime?“

„Ester Vorsda.“

„Datum rođenja?“

„Prvi maj 1922.“

„Mesto rođenja?“

„Olomouc.“

„Državljanstvo?“

„Češko.“

„Bračno stanje?“

„Udata.“

„Supružnik?“

„Tomaš Vorsda.“
„Datum rođenja supružnika?“
„Deseti jul 1921.“
„Mesto rođenja supružnika?“
„Plzen.“
„Državljanstvo supružnika?“
„Češko.“

Martin bi ponekad gubio svoju smirenost. Bio je malo ner-vozan. Bio nam je prvi put. Čuo je za mene. Ali ja sam o njemu znala više.

„Državljanstvo supružnika?“
„Češko.“
„Državljanstvo supružnika?“
„Češko, rekla sam već.“

Onda smo počeli iz početka. Posle petog ponavljanja, bilo je malih varijacija.

„Ime?“
„Tomaše, molim vas, nemojte opet.“
„Ime!“
„Ne mogu više ovo da trpim.“
„Ako ne možeš da trpiš mene, kako ćeš njih?“
Nastavili smo pitanjima o deci.
„Imate li dece?“
„Ne.“
„Zašto ne?“
„Moj muž ih ne želi.“
„Uvek može da se desi slučajno.“
„Ali nije se desilo.“
„Oni nikada ne pričaju tako s nama, Tomaše. Ne bi tako pričali ni sa pacovima. Ljubazni su prema pacovima.“
„Odgovorite na pitanje. Da li biste?“
„Da.“
„Poslednji put: Ko je vaš muž?“
„Ti si.“

Martin je nemo buljio u rediteljske beleške. „Piše da ti je muž Tomaš Vorsda.“

„Gde piše?“

„Zar ne piše u tvojim beleškama?“

„Piše.“

„Zar onde ne bi trebalo da kažeš 'Tomaš Vorsda'?“

Gledao je u reditelja, ne u mene. Iznenada, reditelj reče: „Zapravo, mislim da je ideja gospođe Začovalove mnogo bolja.“

Istrgnuo nam je papire iz ruku, dodao brzo neke replike i pre-crtao par stvari. „U redu. Idemo ispočetka!“

„Poslednji put pitam: ko je vaš muž?“

„Ti si.“

„Tako odgovaraš svom isledniku?“

„Tako odgovaram tebi.“

Pauza. Bila je suviše duga, ali Martin je mogao samo da čeka. Sledeća replika bila je moja.

„I šta sad?“

„Samo pokušavaš da se setiš.“

„I čemu to? Gde idemo?“

„Daleko odavde.“

„Gde smo se upoznali?“

Tišina. Začuo se treći glas u sobi. „Sigurno niste ovde.“

Ester i Tomaš Vorsda beže. Ja sam Ester. Martin je Tomaš. Tu je i treći čovek, ali njegova jedina uloga je da vozi kola kojima bežimo. Vozimo kroz polja usred popodneva: pakleno je vruće. Pejzaž postaje brdovitiji, svuda raste smreka i put je pun krivina. Nema replika. Stižemo u malo selo sa železničkom stanicom. Prve replike počinju. Morali bismo da nastavimo svojim putem, ali nešto se desilo. Ester se ne oseća dobro. Tomaš se dvoumi, a vozač samo hoće da brzo odlučimo.

Nakon ovoga, Ester i Tomaš odlučuju da nastave sami. Hodaju prljavim putem, vukući za sobom prtljag. Tomaševi koferi su strašno teški; Esterini su laki. Ja sam Ester. Martin je Tomaš. Ester hoda iza Tomaša.

Reditelj više, daje mi instrukcije: „Gledaj u Tomaša!“ Gledam u Tomaša, ali reditelj i dalje više: „Gledaj u Tomaša!“ Snimaju moje lice, da bi svi mogli da vide na koji način Ester gleda Tomaša. Martin je Tomaš, ali sve što ja vidim je Martin. Gledam u Martinova leđa: zadnji deo bele košulje, njegove tamne pantalone, vrat, kosu. Jedina misao u mojoj glavi je: Kako je njegova košulja ostala tako bela?

Na kraju scene, asistent reditelja odnosi koferu do kola. Martin ima žuljeve po dlanovima. Pitam pomoćnika šta se nalazilo u težem koferu. Bio je ispunjen svim teškim predmetima koje su uspeli da nađu. Reditelj ne želi da znamo šta je Tomaš nosio u koferu.

Snimanje se odvija hronološkim redom. Reditelj mora da radi tako da nikada ne znamo šta će se sledeće desiti. Posmatram ga otkako smo došli na snimanje. Sve zapisujem. Reditelj „tumara“ oko kuće i po kući. „Sedi“ dugo kraj šupe za drva, „stoji“ pored bureta u kome se skuplja kišnica, „prati“ Martina u šupu. Izlaze iz šupe; reditelj gleda zadovoljno u testeru, iako je potpuno zarđala. Jednom smo stajali ispred kuće gospođe Nemcove i divili se predivnim planinama. Namerno sam prokomentarisala: „Nebu hvala što imamo planine. One štrče hiljadama godina. Hvala nebesima što im ništa ne možemo.“ Reditelj je samo klimnuo glavom, kao da ga se to uopšte ne tiče.

Otišla sam da istražim šupu. Ljigavi miris blata. Ništa sem zarđalih alatki. Martin je provirio unutra. Ne znam šta me je spalo. Rekla sam: „Tomaš. Nemojte ponovo, molim vas.“

Martin je smesta odgovorio: „Ako ne možeš da trpiš mene, kako ćeš njih?“

Reči su mi probadale stomak poput noža, skroz do butina. Na tren se osmehnuo i ponovo iščezao u zraku svetlosti koji se probijao kroz pukotinu na vratima.

Sparno je. Prljava, znojava perut se ljušti s moje kože, svaki put kad je protrljam. Hotel *Pun Mesec*. Prvo se dugo kupamo i ribamo. Ušla sam u rediteljevu sobu samo zato što je Martin rekao da će spavati. Martin je sedeo blizu vrata restorana, na suprotnom kraju

stola; jeo je i nestao. Žene su se uzalud muvale oko njega svake večeri. Martinova soba je gore, pored rediteljeve. Zidovi su od kartona. Rediteljeva cigareta gori pored otvorenog prozora.

„Dakle, ti misliš da su se oni zaljubili?“

Traži od mene da legnem na leđa, na sofu. Zatvaram oči.

„Ovako?“

„Ester nosi čizme.“

„Zašto?“

„Bila je u šumi.“

„A Tomaš?“

Legao je celom dužinom preko mene.

„Možeš da dišeš?“

„Pomalo.“

„Martin nije težak kao ja. Martin je težak kao Tomaš. Ester bi trebalo da bude lakša, s obzirom na to da je prošla kroz najgore užase rata, ali Ester je teža nego što bi trebalo. Teška je kao ti.

Diše mi za vrat, usta su mu otvorena. „Ipak, ovo nije erotska scena“, rekao je nakon nekoliko trenutaka.

„Nije?“

„Ne.“

„Pa kakva je?“

„Shvatićeš već.“

„Da li je Martin saznao za ovo?“

Ne, Martin sigurno nije saznao. Spava dubokim, mirnim snom sa druge strane kartonskog zida. Spava li zaista? Svako smo ga probudili. Odvratno. Uradila sam to samo zato što je Martinova sofa bila odmah kraj zida. Onda sam podigla slušalicu i obavestila recepciju da mogu da osetim miris dima u sobi 48. Reditelj je uzdahnuo, pa je digao zadnjicu... Ne, prvo je digao zadnjicu, pa je uzdahnuo.

Pojavio se neko sa recepcije i počeo da lupa na Martinova vrata. Trebalo mu je neko vreme da odgovori. „Šta je bilo?“ „Zvali ste i rekli da se oseća dim u sobi.“ „Ko je zvao?“ „Neka žena je zvala iz vaše sobe.“ „Ovde nema nikakve žene.“ „Ali, zvala je iz

sobe 48.“ „Pa, onda je pogrešila broj.“ „Bila je vrlo jasna, soba 48.“ „Ovde nema nikakve žene.“ „Onda ništa. Da li vi osećate dim?“ „Ne.“ „Možemo li da proverimo?“ „Ne verujete mi?“ „Mi odgovaramo za sobe; moramo ih proveriti svaki put kada je gost zabrinut.“

Reditelj je iskoračio u hodnik. „Kako bi bilo da se svi malo smirimo?“ „Da li vi znate ko nas je zvao?“ „Zvala vas je gospođa Začovalova.“ „A gde je sada gospođa Začovalova?“ „U mojoj sobi.“ „Da li se u vašoj sobi oseća dim?“

Svi su bili ljuti na mene. Osim Martina. Martin mi je verovao. Zašto bih uradila to namerno?

Danas opet: „Gledaj u Tomaša!“ Stojim sama u spavaćoj sobi, razgrčem zavese da bih mogla bolje da vidim. Tomaš u dvorištu secka drva za potpalu. Skamenim se, ne mogu da opustim mišićice lica. Gospođa Nemcova mi stavlja ruku na rame. „Gledaj ga samo. Sve što radi, radi za tvoje dobro.“

Ester će morati da ubije zeca. Tomaš ne sme da sazna to, jer jelo treba da bude iznenađenje. Pošto Ester od njega ne može da sakrije ništa, on pristaje da ubije zeca umesto nje, bez znanja gospođe Nemcove. Ali Ester ne pristaje. Naravno da će zeca ubiti ona. Tomaš mora da vidi koliko je to prosto, a gospođa Nemcova mora da shvati kakva je ona zapravo. U momentu kad nam reditelj saopšava ovo, zec koji je osuđen na smrt već je ubijen. Scena, ipak, zahteva i živog zeca, a vrli kandidati se već bore za ulogu u kavezu u dvorištu gospođe Nemcove.

Tražim da ubijem zeca pred kamerama. Posle svega, reditelj gubi strpljenje. Uskraćena mu je prava penetracija na sofa u hotelu *Pun Mesec* (kapitulacija za muškarca) i sada mučenje nevine životinje treba da nadoknadi nedostatak glumačke veštine žene koja je za to kriva (kapitulacija reditelja). Vodila sam ljubav mnogo puta, ističem, i nije mi nikakav problem da to odglumim, ali nikada nisam ubila; nasilje mi se gadi. U čizmama do kolena, Ester ide do kaveza sa zečevima – čitave nedelje smo čekali kišu da bismo snimili ovu scenu. Kada je kiša konačno pala, a Esterina

kosa se cedila, i blato curilo iz zadnjeg dela šupe, prvim zamahom sekire odsecam samo šapu; tek sledećim ubijam životinju. Od tog momenta, sve ide toliko glatko da Tomaš i gospođica Nemcova pristaju da pojedu obrok koji je Ester pripremila. U kuhinji čistim krv, derem životinju i bacam je u šerpu. Sečem jaja i iznutrice na sitne komade, dodajem seckani luk, so i biber i pržim sve to na masti, u tučanom tiganju. Prvi put sam ovaj proces izvela do kraja.

Posle snimanja, dobijam osećaj dubokog i čistog zadovoljstva. Kao da glumim opasne scene bez kaskadera, da stavljam život na kocku. A Martin me je upitao kako sam odabrala zeca.

„Kako to misliš 'odabrala'?“

„Zar ništa nisi planirala?“

„Da li si ikada ranije prerezala vrat nekoj životinji?“

„Da li si birala onog koji ti je najbliži, ili onog koji se krije u uglu?“

„Nisam birala.“

„Bilo ih je šest. Izabrala si jednog od njih.“

„Iz gledali su isto. Ne možeš ih baš razlikovati.“

„Znači, ako nešto liči na zeca, ubistvo je prosta stvar.“

„Kakvi bi, onda, trebalo da budu? Kao ti?“

Pomno sam ispitivala njegovo lice i bila sam u pravu. Kako može da bude toliko neosetljiv? Kao sunce koje će već sledećeg jutra obasjati dvorište iza klanice. Nema ničeg surovijeg od sunca. Juče je rekao reditelju da gluma nije njegov poziv. Nikom nije prijalo što je to rekao.

„Nije bitno, Martine. Svakako se kote kao gamad.“

„Pet preostalih su ženke. Izumreće.“

„Pa jebi ih onda, zašto da ne!“ viknula sam.

Otišla sam da ne bih briznula u plač.

Nisu iskoristili zeca. Umesto njega, za Tomašovu rođendan-sku zabavu služe svinjetinu. Tomaš sada može samo da jede svinjetinu kao da je zečetina, ili da je uopšte ne jede. Mora da izabere da li će biti Jevrejkin ili nejevrejkin.

Izgubili smo vreme. Dok smo čekali da padne kiša, zaostali smo s poslom, jer su nas terali da strogo poštujemo princip line-

arnog vremena. Reditelj bi možda odstupio od plana, da je u sceni poslužen običan, svakodnevni obrok. Ali, ovaj obrok je za Tomaša morao predstavljati iznenađenje. Kišu smo čekali dugo, a ona nas je, ipak, iznenadila. Ubistvo je, kao i uvek, ispalo potpuno besmisleno. Gospođa Nemcova je počela da nam sugeriše da tu u blizini sigurno postoji neka svinja koju bismo mogli zviznuti batinom po glavi.

Pričalo se da je sve što reditelj radi povezano s njegovom majkom. To je postalo neka vrsta interne šale, majka ovo-majka ono. Čim bi reditelj dobio neku ideju, ljudi bi se došaptavali: „Majci bi se to baš dopalo” ili „Nema šanse, Majka se predomislila.”

Dobila sam važan savet: moram paziti na rekvizite. Šta god da radim, ne smem ništa da polomim. I da mi ne padne na pamet da predlažem neke izmene, ma koliko me hvataju pundravci. Ali, sve i dalje deluje potpuno besmisleno. U Moraviji su, ispada, grejali kuće usred leta, a muzika sa Tomašove rođendanske žurke 1942. godine nije bila objavljena do 1945.

Majka roditelja je senilna. Ne radi ništa osim što sedi u baštenskoj stolici, odgovara na pisma i piše kolumne. Njena reputacija je u neprekidnoj opasnosti. Borba za očuvanje te reputacije traje od Austrougarskog carstva do danas i trajaće do ko zna kad u budućnosti, kada ona bude već odavno mrtva. Kad god se u novinama spomene pedeset husara, štampaju njeno pismo: „Nisam imala nikakve veze sa husarima.” Kada se rat završio, pisalo je: „Nisam nogom kročila u Minhen.” Čitaoci jedva čekaju da nešto objavi.

Ponekad bi bio štampan komentar koji je trebalo da prekine sva moguća ogovaranja i sumnje: „Poričem sve, kad god i gde god da se dogodilo.” No, uskoro bi ponovo počela da priča svoje priče, prepune sočnih detalja. „Čak ni husare sa crvenim brkovima.”

Možemo li sina takve majke kriviti za tajnovitost? Možemo li kriviti glumce što su pretili da će zvati ministra kulture ukoliko ne dobiju više informacija o svojim ulogama?

Dok smo čekali kišu, pokušali smo da napijemo reditelja. Ništa nismo uspeli da izvučemo iz njega; pričao je samo o svojim studentskim danima. Naročito je isticao jednu noć u Berlinu, pre rata, kada je naučio o filmu više nego ikad. Bio je na plesu u jednom od slobodnijih delova grada kada se izgubio u potrazi za muškim toaletom, u crveno osvetljenim hodnicima. Ubrzo je shvatio da je sve deo pažljivo osmišljenog plana: neizdrživ osećaj u preponama i spremne, drečavo našminkane usne, koje su iza svakih vrata šaputale: „Šta tražite, ljubljene gospodine?“ Konačno je našao toalet, toliko mali da je jedva mogao da se okrene u njemu. Nakon što je ispraznio bešiku i povukao užu koje je visilo s plafona, čuo je žestoku raspravu sa druge strane zida. Vratio se malo nazad kroz hodnik i prislonio uvo na poluotvorena vrata. Za par sekundi, otvorila su se. „Hoćete da gledate? Dvadeset maraka, molim.“

Pričao nam je da i dan-danas nije siguran koji su delovi te scene bili odglumljeni, a koje bismo mogli nazvati „stvarnim životom“. Možda je taj restoran privlačio goste koji su imali slobodan pristup odnosu između inteligencije i nagona, stvarnosti i mašte. Sve to s ciljem da se snimi što živopisniji susret muškarca i žene, u scenografiji koja je izgledala kao raspala, stara soba u začelju kuće.

Atmosfera je bila tupa i ravna, kao da se sve to dogodilo već sto puta. A onda se glumica iznenada razbesnela: ugovorom je predviđeno da ima dublerku u svim scenama penetracije. Snimatelj je ignorisao njene izlive besa i nastavio da snima, rukama zgrčenim od napora. Glumac je, očigledno, prvi put čuo takvu izjavu. No, uprkos iznenađenju, nije mogao da je ne doživi lično. Da li je poznavao tu ženu? Ili su bili potpuni stranci?

Da bi prikrio frustraciju, upustio se u dugu raspravu s ženom, ubeđujući je da je prava penetracija od ključne važnosti za celokupan utisak. Žena je mogla samo da se čudi. Njena glava se trzala, negodujući, a to je mogao da primeti samo neko ko je očekivao neki sličan pokret. *Und warum?* Muškarac je buljio u ženu, ot-

vorenih usta. Kao da reči ne mogu opisati umetničku istinu, s kojom je sada ostao potpuno sam. Ona je od njega zahtevala da priča u metaforama, kao što to uvek biva kada nam se um proširi. Izabrala ga je da je brani – bila je to stravična, omamljujuća, iznenadna čast.

Glumac je otišao iza scene, ali reditelj je još uvek mogao da ga vidi: u senci je otvorio flašu mineralne vode i pio iz nje. Adamova jabučica mu se kretala gore-dole. Naslonio se uza zid, provukao prste kroz kosu i protrljao nos, kao da zadržava suze. Sa druge strane platna, žena se gegala na dugačkim nogama, kao žirafa u mrežastim čarapama. Najzad se nekako oteturao i stao pored nje. Počeo je da joj objašnjava, dok su mu obrazi goreli u napadu spoznaje. To vam je kao kad mađioničar preseca ženu na pola: publika mora da vidi celu ženu, sečivo mora da je preseče odmah, u istom kadru. Ako se žena već raspala, nema magije.

Žena je na tren prevrnula očima, okrenula leđa muškarcu (ramena su mu se spustila) i počela da maltretira snimatelja: zar ugovor za žene koje glume u scenama penetracije nije isti kao za muškarce? Ko je od njih prevaren i zašto? Ko je od njih više plaćen? I za šta su zapravo plaćeni: za glumu ili za to što stvarno rade? Onda je i glumac podigao ruku i zahtevao dublera. Na kraju su oboje dostigli prag penetracije, nikad ga ne prelazeći, što je njihovu glumu učinilo sjajnom. Dubleri su se desetak minuta propinjali oko bilijarskog stola. Kada je muškarac ušao u ženu, bio je dovoljno udaljen da bi kamera uspela da uhvati svaki detalj. Kako ne bi bilo greške, prevareni muž je stajao kraj oba para. Možda će se tek kasnije odlučivati o tome koja će sekvenca biti upotrebljena. Teško je bilo poverovati da će glumac koji igra muža videti bilo šta novo i uzbudljivo kod dublera. U svakom slučaju, izgledao je kao da više sluša nego što gleda. Iza platna su dopirali zvuci koji su ga mnogo dublje doticali: žena, ubeđena u značaj umetničke istine, u potpunosti se predavala muškarcu koji, ispostavilo se, nije plakao uzalud.

Reditelj je začutao. Sedeli smo na tremu. Insekti sa dugim nogama i kratkim krilima odletali su sa stakla fenjera i sletali na

njega. Ko ih je stvorio? Reditelj više nije mogao da podnese analize. Trebalo je da svi samo buljimo u tamu. A ona je mnogo puta buljila u nas. *Tausend und tausendmal*. Hiljade i hiljade puta.

Scena koja sa svim ovim nema nikakve veze. Odveli su me u selo i doveli do podruma, čiji je betonskim pod bio ukopan duboko u zemlju. Đubre na sve strane, police koje drže jedna drugu, ogromne, teške kutije svuda okolo, razbijeni sudovi, čelične grede probijaju prostor od zida do zida. Reditelj je rekao da Ester mora da puze preko sobe, kroz sve to đubre. Neka mesta bila su toliko zatrpana da bi se zaglavila na podu prekrivenom hladnim, smrdljivim baricama. Pogledala sam set i rekvizite i nisam znala šta da mislim. Samo kao da ti je život u pitanju, savetovao me je. Ali, gde se nalazi Ester? Gde i zašto? U ovoj uspomeni na noćnu moru? Veruj mi, insistirao je. Ali on meni nije verovao. Ubeđivao me je da mi veruje, i, povrh svega, tvrdio da zna kako da mi veruje (ili kako mi se može verovati).

Kamera je bila na svom mestu, ali u tome je bio trik. Hteo je samo zvuke. Uveče, kada smo se vratili kod gospođe Nemcove, iz rediteljeve sobe začuo se moj glas: mešavina tihog siktanja i stenjanja, kratki jecaji, kao da prevlačim šiljke po sopstvenoj koži. Zvuči teško, sramotno, ljutito i ubedljivo. Traka se pušta iznova i iznova. Onda odjednom čujem rediteljev glas i jasno mi je šta radi njegova ruka.

Martin Jelinek. Gotovo neprirodan spoj duhovne i fizičke lepote. Martin treba da dočara čoveka koji se bori za sopstveni život. Ta uloga ne odstupa mnogo od istine. I bolje bi mu bilo da glumi dobro, jer Tomašev život, takođe, zavisi od toga. Nije ništa manje stvarno, važno i učinkovito od zaustavljanja krvarenja u šatoru poljske bolnice. Tomaš se utapa u sivi red ljudi koji čekaju svoju smrt; Martin ga hvata za rame i izvlači ga. On poseduje tu veštinu – smrt neće ništa primetiti. Rupa koju je Tomaš ostavio u redu uskoro nestaje i komešanje se nastavlja. Red se niti proređuje, niti zgušnjava. Patrolni psi zloslutno su zapenili, ali Martina više ne mogu nanjušiti.

Tokom pauze, pokušava da pobjegne u šumu smreke iza kuće gospođe Nemcove. Misli da je sam.

„Martine“, kažem.

Prepao se.

„Martine“ — pokušava da se ne uplaši opet — „da li sam te uznemirila? Verovatno hoćeš malo da budeš sam.“

„Naravno da me nisi uznemirila.“

„Kažeš to da bi ispao ljubazan, ali znaš šta? Ta ljubaznost je iskrena: moraš mi verovati.“

„Šta?“

„Ne želim nikad da ti smetam, razumeš? *Nikada*. Ne želim nikad da ti napravim *problem*. Ne želim nikad da te *ugrozim*, na bilo koji način.“

Stoji skamenjen kao balvan, kao da će mu svakog časa spasti pantalone. Zatim mi odgovara na engleskom: „All right.“

Gledam okolo, zabadam vrh cipele u tepih smrekinih iglica koji je prekrrio zemlju i počinjem da objašnjavam, jednom za svagda, zašto nisam nikada volela smrekove šume. Spolja izgledaju divno; ali iznutra, to izgleda ovako: drveće smreke raste toliko blizu jedno drugog da sva vegetacija i sve ono što je ispod njih odumire; ono čak guši jedno drugo i, sve do polovine stabla, ne predstavlja ništa drugo do zamršeno pruće... A tu su i oni grozni džinovski mravi koji trzaju užurbane nožice kroz iglice; paukove mreže, guste kao lišajevi koji rastu po stablima... Kako mrzim takve šume! Toliko su jadne, jednolične, nakazne, neprobojne i prazne...

Za naš umetnički posao, 1947. godina predstavlja problem. Briga zbog društvenih promena koje će uslediti nalaže da ton rasprave o našoj umetnosti bude mračan. Kada je reč o likovima u *Sladoleđžiji*, ovaj problem se najpreciznije ogleda u liku čoveka s jednom nogom. Reditelj bi voleo da čovek s jednom nogom dobije mnogo veću ulogu. Ali, posle pažljivog razmatranja, uvodi ga tek pred kraj priče, a čak i tad se pojavljuje samo nakratko. Zbog njegove fizičke mane moramo zauzeti određen stav. Odakle se

on pojavio odjednom? U vreme Protektorata, za svaku amputiranu nogu moralo je postojati objašnjenje. Ali, kada bi se to objašnjenje ponudilo, uvek bi postojao neko ko ne može ili ne želi da poveruje u njega.

Par vojnika mokri u seno, ali njihov govor je nerazgovetan, a po mraku se ne razaznaju ni njihove uniforme. Erotizam dozvoljava neodređenost, ali vojnici moraju biti snimljeni jasno, tako da se vide boje i činovi. Nikako ne smeju da izgledaju nedefinisano. Jer šta bi onda bilo? Ljudi bi počeli da pucaju na koga stignu. Pucali bismo u svoje drugove, a neprijatelji bi pucali jedni u druge.

Čovek sa jednom nogom upada na lokaciju iz vedra neba, kao da je upravo stigao s mesta na kom mu je nestala druga. Vuče se okolo, sedi po travi pored bačve za vodu, iza šupe gospođe Nemcove. U podne, neko od nas mu donosi nešto da jede i on zaista ne izgleda nenormalno, dok sedi na zemlji, srčući supu.

„Jeste li vi glumac?“

„Da.“

„Ali u tom slučaju... Izvinite... Verovatno ćete stalno dobijati istu ulogu: čoveka s jednom nogom.“

„Mislite?“

„Šta bih drugo mogla da mislim?“

„Nije to uvek isti čovek, znate... Samo se potrefilo da svi oni imaju jednu nogu.“

„Da... Zaista, u pravu ste... Koje uloge ja igram? Uloge žena s dve noge!“ Počinjem da se smejem. „Mogu li izbliza da je pogledam?“

„Sad?“

„Da li bi vam to bilo čudno?“

„Nimalo.“

„Hajdemo do podruma. je l' možete da siđete niz stepenice?“

Idemo stepenicama do kotlarnice gospođe Nemcove. Uključujem slabašnu sijalicu koja visi s tavanice. Rutinskim pokretima čovek počinje da zavrće nogavicu.

„Je l' možete da skinete sve zajedno?“

„Protezu?“

„Je l' teško?“

U polumraku se na čovekovom licu ukazao bled osmeh.

„Šta je toliko zabavno?“

„Ko zna zašto, muškarci uvek žele da vide protezu. Žene, sa druge strane, žele da vide patrljak.“

„Stvarno? Neverovatno. A možda to i ne treba toliko da nas čudi. Muškarce, uopšteno govoreći, više zanima tehnička strana stvari. Žene su... Kako bih rekla? Njih zanima organska strana? A šta je sa muškarcima koje privlače muškarci? Da li oni otkrivaju nešto o sebi kada traže da vi otkrijete?“

„Oni tu grešku ne prave, jer nisam jedan od njih.“

(Konačno, muškarac sa kojim mogu da razgovaram. A, ako odluči da ćuti, ni to me neće pogoditi – to ne bi bila tišina ljudi koji brbljaju u prazno.)

Okrećem se oko sebe. „Kakvo je ovo mesto? Nekako je grozno. Zašto su zidovi toliko crni? Je l' to zbog uglja? Ili su zidovi namerno zamrljani?“

„Ne znam. Nikad nisam bio ovde.“

„Imam utisak da ekipa zna sve o filmu. Oni moraju da znaju čega da se drže, šta da organizuju i kada... Šta reditelj traži od vas?“

„Koliko mi je poznato, glumim samo u jednoj sceni“, odgovorio je.

„Baš šteta – ako je to istina. Znete već kako on radi, zar ne? Ne govori glumcima ništa. Možda glumite u jednoj sceni, a možda u deset.“

„Samo u jednoj, verujte.“

„Vi ste, reklo bi se, vrlo sigurni u to. Jedna noga – jedna scena! Tako to ide?“

Čovek je sedeo na stolici, ispred peći. Ustaje.

„Nemojte stajati, ako vas to zamara. Nije vam bilo lako da se na štakama popnete uz brdo. Videla sam kad ste došli.“

„Mislio sam da želite da vidite patrljak.“

„Sedite. Pokažite mi.“

Čovek seda na stolicu.

„Da li želite da mi pomognete?“

„Da vam je potrebna pomoć?“

Osmehuje se, povlači nogavicu preko kolena i počinje da ot-
kopčava kožne kaiševe. Otkopčava ih, pridržava drvenu butinu i
skida je s patrljka. Patrljak je obmotan tkaninom koja izgleda kao
čarapa. Skida i nju.

„Dakle, kako vam se čini?“

„Ne znam... Zašto smo morali da sidemo da bismo ga pogle-
dali? Skriveno, tajno?“

„E pa, stvarno, zašto?“

„Kao polni organ.“

„Je l' vam tako izgleda?“

„Ne samo zbog oblika. Ima tu nečeg zabranjenog. Recimo, u
načinu na koji je rana zašivena. Ista ta grubost i uskraćenost prati
naša tela dok streme ka lepoti.“

„Kako se to dogodilo?“

„Za vreme rata.“

„Naravno. Rat se zaista dogodio. Molim vas, zar se to zaista
desilo pre samo dve godine? Ovaj film, s druge strane, predstavlja
samo privid. Zar nikad nećemo uspjeti da postignemo ništa više
od toga?“

„Ovo nema nikakve veze sa ratom. Ta nesreća se mogla do-
goditi bilo kad.“

„Pa? Je l' to znači da ste imali više sreće?“

„Ustanite. Možete li? Naslonite se uza zid.“

Poslušao me je. Stiskam rukom njegovu butinu. Jedna od njih
je deblja i jača, jer nosi celu težinu tela. Druga je tanja i zgrčena,
iako se on očigledno trudi da je održi u formi, vežbajući.

„Hoćete li imati štake u sceni?“

„Da.“

„Naravno da hoćete. A znate li zašto?“